

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн Иван Герасимов Станков, пенсионер

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен

„доктор“

по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки,

професионално направление 2.1. Филология,

докторска програма **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.**

Автор: Весела Атанасова Ганева.

Тема: „Музиката и романът от края на ХХ век и началото на ХХІ век (проблеми на екфразиса и времепротичането)“

Научен ръководител: Проф. д.ф.н. Клео Стефанова Протохристова-Ямболиева.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-1146 от 03.06.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **„Музиката и романът от края на ХХ век и началото на ХХІ век (проблеми на екфразиса и времепротичането)“** за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.** Автор на дисертационния труд е **Весела Атанасова Ганева** – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ с научен ръководител **проф. д.ф.н. Клео Стефанова Протохристова-Ямболиева** от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от докторант Весела Ганева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на минималните национални изисквания по защита на докторска дисертация.

Докторантката е приложила и списък с 5 (пет) публикации по темата на дисертацията, като по-голямата част от тях са инкорпорирани в текста на дисертацията.

Приложен е също и Автореферат, който съответства на изложението в дисертационния труд.

Всички изискуеми документи са налице. Изпълнени са и предварителните етапи от процедурата по защита на дисертационния труд.

2. Актуалност на тематиката

Дисертацията на докторант Весела Ганева е актуална по самия си замисъл, тъй като тематично е базирана върху проблеми от образци на съвременната литература и култура, включително българската. В Англия, в САЩ или в България – героят от изследваните романи е човек днешен, в буквален смисъл съвременен, изправен в целия си проблемен ръст.

3. Познаване на проблема

Дисертацията на докторант Весела Ганева оперира с широк кръг от автори и произведения на английски и на български език. Темата изисква познаване не само на обширния кръг от литературни произведения, но и на конкретни музиковедски изследвания върху полифонията и върху историята и теорията на фугата като музикален жанр. Дисертацията предполага сериозни културологични натрупвания и Весела Ганева се е справила много успешно с това предизвикателство.

4. Методика на изследването

Освен дълбочина в аналитичните наблюдения върху изследваните книги, дисертацията оперира и с инструментариум от съседни на литературознанието научни полета. В природата си е интердисциплинарна. Тъй като литературно-музиковедските разработки не са толкова много, докторантката си е набавила теоретически, естетически, философски и психологически обосновки от автори от античността до наши дни. Освен теоретическия, историческия и интерпретативния подход широко са използвани и компаративистични наблюдения върху книги и автори по-близки или по-отдалечени във времето.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Нека още от началото на отбележа изключително приносният характер на доктората. Това се отнася не само до анализиранияте автори и книги, но и до изводите от направените анализи, засягащи (често с нескрита тревога) културните, социологическите и нравствените пластове на нашето днешно живеене.

Във фокуса на изследователското внимание са книгите на Дженифър Игън, Зейди Смит, Милан Кундера, Джулиан Барнс, Емилия Дворянова и др. Всички те са обединени от органичното присъствие на музиката в романовите наративи. От тук е дошла и необходимостта да се обоснове теоретично употребата на ексфразиса като основен интерпретативен инструмент в изложението в пряка връзка с времепротичането.

Обособени са музикалният, мнемоничният, изобразителният и дигиталният ексфразис и възможността им да бъдат употребявани в чист или миксиран вид в

съвременния рок роман, романа-фуга и екфрастичния роман. При това не само с конструктивната, но и със смислопораждащата си функция.

В началото на първа глава се прави необходимият преглед на употребата на ексфразиса у Омир, Овидий, Вергилий, които задават традицията да се „превеждат“ на езика на думите визуалните представи. Примери за музикален ексфразис са намерени у Дебюси, Бетовен, Щраус, Мусоргски, Дворжак, Рахманинов. Прокарана е разликата между програмната музика и музикалния ексфразис. Съдържанието на музикалния ексфразис в литературата се разглежда най-общо като възможност в литературния художествен текст „да се коментират музикални произведения от различни епохи, осмислени по нов начин в съвременни литературни творби“ (с. 26).

При изследване взаимодействието на структурно ниво между ексфразиса и времепротичането, авторката се фокусира върху модела Пруст – Бергсон, за да извлече двата типа времетраене: „le temps е пространственото време, което може да бъде „изгубено“, а la durée е времето на съзнанието, което включва продължителност“ (с. 31). Оттук се извежда важната за изложението идея, че чрез техниката на ексфразиса авторите прекъсват повествователното време, „за да осигурят достъпа на читателя до вътрешния свят на героя и вътрешното време на персонажите“ (пак там). Това са онези моменти в романите, когато героят-слушател асимилира музиката и я пречупва през въображението или спомените си. Така в литературните текстове дифузира музиката на Бах, Шостакович, Пинк Флойд, Дейвид Бауи, Мадона и др.

Във втора глава се проследяват функцията на ексфразиса в съвременния рок роман. Логично се прави кратък общ преглед на книгите, в които музиката определя характеристиката на героите. Фокус на изложението е романът на Дженифър Игън „Жестокото присъствие на времето“, като по необходимост се прокарва разликата (историческа, технологична, социологическа и политическа) между аналоговата и дигиталната ситуация в тяхната драматична диахрония: от колективния пацифизъм на хипитата, през груповата бунтарска агресия на пънка, до усамотеното безразличие на дигиталния консуматор на музика. В романа на Игън тези субкултурни пластове са разпределени между основните герои,

застанали сякаш един пред друг в непреодолим комуникативен отказ. Особена роля изследователката отделя на Линк-Линкълн, който е „свързваща част не само за двете поколения, но и за целия роман“ (с. 58). Интересна е идеята на авторката да разгледа музикалната пауза като важна част от сюжета, когато тя слага „на пауза“. В породената тишина уединеният герой-слушател се обръща дълбоко към себе си. Паузите са асоциирани и от авторката, и от изследователката ѝ като пустиня, като „място и време“ за самовглъбяване.

Докторантката подчертава настояването на писателката романът да се чете паралелно със слушане на обговаряните в теста музикални творби. За главата, представена като слайдове от презентация на Power Point, Весела Ганева метафорично вижда сливане на аналоговата и дигиталната ситуация, сливане на книгата с таблета в общо тяло. По свидетелство на Дженифър Игън тя е замислила книгата си точно като „хибриден роман“, в който информацията от художествения текст и уебсайта да са в постоянна връзка“ (с.75) и именно в тази посока са голяма част от аналитичните наблюдения на докторантката.

Формализираната подялба на главите на книгата в два дяла – А и В, които разказват съдбите съответно на Бени в А и на Саша в В, са всъщност пряка аналогия с двете страни на виниловите албуми. Човек чай-често се намира между А и В, винаги в момент на обръщане на плочата от миналото в страната А към бъдещето в страната В. Обръщането на плочата е всъщност нашата сегашност. А всяка отделна глава е видяна като отделна песен от албума, със своя собствена тоналност. В заключение авторката предлага идеята, че „Дж. Игън е построила романа като синтез от различни типове екфразис, свързани помежду си в цялостен музикален албум“, а отделните герои практикуват различните типове ексфразиси: Линкълн – музикалния, Саша – художествения, а Алисън – дигиталния.

Третата глава на дисертацията е посветена на проблемите около жанра на романа фуга, което пък по необходимост изисква кратко историзиране на раждането на фугата от традицията на канона с повторителността на гласовите партии, както и преглед на традицията в самия литературен жанр роман фуга с примери от Томас Бернхард, Каузо Ишигуро и др. Основното внимание е

насочено към книгата на Емилия Дворянова „Passion или смъртта на Алиса“. Ексфразисът се оказва и структуроопределящ за романовия текст, и смислопораждащ при изграждането на персонажната система.

Музиката на Бах е интерпретирана от докторантката като център, който чертае магнитните линии, и спрямо него е ориентиран всеки един от героите в зависимост от асимилационния му музикален потенциал – музикалните Себастиан, Амалия и Алиса срещу немусикалните, прислужницата Йо и следователят Х. Музикалният и мнемоничният ексфразис осигуряват различните самостоятелни гласове в конструирането на романа именно като фуга.

Материално-предметното и духовното се очертани от изследователката като контрапунктни ядра, около които се развърта сюжетът. Взаимната зависимост между персонажите е успоредена с взаимната зависимост между гласовете във фугата (с. 112). Интересен момент в интерпретацията на Весела Ганева е наблюдението върху сходството между пунктуацията в графиката на романа и нотното писане.

Релевантна според авторката е и делитбата на персонажите на „вузаилни“ и „слухови“, съответстваща на делитбата на материално и духовно заквасени герои. Сполучливият термин, използван от докторантката е „сетивни контрапункти“ (с. 122). Чрез тази дихотомия в романа се формират две различни реалности – на къщата и на фугата (с.123), а корелацията между прилежащите им персонажи осигурява фугалната гонитба на гласовете им.

Много добър прочит е проведен на различните възприятия на фигурите от интериора. Интересни са паралелите между романовия текст и евангелските текстове, легнали в основата на двата пасиона на Й.С. Бах. Впечатляваща е и идеята през названието на музикалния жанр фугалната оркестрация на романа да се изведе до желанието за бягство на героите от прилежащата действителност.

Силна съпоставителна линия е развита с Дмитрий Шостакович в качеството му на герой от романа на Джулиан Барнс „Шумът на времето“, чиято опера „Леди Макбет от Мценска губерния“ е отхвърлена от съветските власти (нека само в скоби да отбележа, че тя е поставена в присъствието на самия

Шостакович от Русенската опера под заглавие „Катерина Измайловна“ през 1965 г., преди да падне забраната върху нея в СССР).

Четвъртата глава е посветена на романите на Зейди Смит, в които изобилстват препратките към различните изкуства и поради това са благодарни за интерпретиране от гледна точка на ексфразиса. Почеркът на писателката директно е наречен „ексфрастичен начин на писане“. Разгледани са три от романите ѝ: „Бели зъби“, „За красотата“ и „NW“ с много интересен акцент върху Реквиема на Моцарт от втората книга.

Отлично е полифоничното контрапунктиране като много важен елемент от поетиката на авторката. Изследователката, в съгласие със самата авторка, подчертава връзката с естетическите идеи и художествената практика на Едуард Форстър. В центъра на анализите естествено ляга ексфрастичното многообразие у Зейди Смит, но редом с това са изведени и редица извънмузикални нейни проблемни идеи – поколенчески, родови, социални, религиозни, расови.

Романите са четени и синхронно, и диахронно, с подчертаване различността на третата книга, в която и повествованието, и езикът на авторката се радикализират спрямо традицията с органичната употреба и на уличния жаргон на гетото, и на тийнейджърския сленг. В съпоставителен план са разгледани главите, описващи слушането на Моцарт в „За красотата“ и слушането на Бетовен в „Хауърдс Енд“ на Форстър. С тънък усет изследователката „разглобява“ общата музика през съзнанието на романовите слушатели и ги стратифицира като резпрезентативни социални типове. С нужната височина са анализирани и изобразителните ексфразиси, особено във връзка с творчеството на Рембранд.

В анализа на „Бели зъби“ са изведени, макар и извън центъра, проблемите на британския мултикултурализъм с оглед и на расовото потекло, и на религиозната и социална принадлежност, и на музикалните пристрастия. Староново, Изток-Запад, либерално-консервативно, местен-емигрант са разглеждани като релевантни опозиции в романовата конструкция у Зейди Смит. Отличена е и сцената, в която Самад и Арчибалд от „Бели зъби“ попадат в българска църква

по време на войната и реакцията им там е ключ към изградените по протежение на романа техни характеристики.

Частта от дисертацията, посветена на романа „NW“, е озаглавена „Постмодерна какофония“ и носи идеята за пълната микстура от литературни, разговорни и дигитални езици. Северозападен Лондон се представя като средище на „безнадеждни интроверти в комуникационни проблеми“ (с. 173). Несвързаните изречения, съкращенията на думите, обезобразяването на езика са представени като „деформиран поток на съзнанието“ (пак там). Събиращата идея при процеса на разпад е героите да се доберат до „нова версия на живота си“. Тишината и спирането на времето, слагането на живота на пауза, е краткото литературно вземане на дъх за героите, моментите на вътрешна дълбочина.

Много точно е наблюдението на докторантката за особения кинематографизъм на този роман, в който повествованието не предлага цялостен филм, а спорадични разбъркани кадри от филмовата лента. И в тази книга, както и в останалите, музиката е прочетена като изход, временен, несигурен, понякога неосъзнат, но все пак спасителен за героите.

В „Заключение“ авторката обобщава основните си идеи.

Дисертацията на Веселя Ганева е завършен научен труд с много качества. Авторката се представя като проникновен и интересен читател на художествените текстове. Чете ги отблизо и дълбоко. Използва свободно литературно-теоретичен, музиковедски и общо-естетически терминологичен апарат. Има ясна и оформена литературоведска мисъл. Текстът на научния труд на Веселя Ганева напълно отговаря на академичните изисквания за докторска дисертация.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Представените публикации по темата на дисертацията са инкорпорирани в цялостния текст.

Много от частите на текста имат категорично приносен характер в изследванията върху онази деликатна територия, където периметрите на музиката и литературата се пресичат. Трудът на Весела Ганева ще обогати категорично спорадичните резултати от българските наблюдения в тази трудна интердисциплинарна зона.

7. Автореферат

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Бъдещата книга на Весела Ганева би могла да се използва в семинарните занятия по западно-европейска литература. Тя ще има читатели и извън академичните среди, които се интересуват от процесите в съвременната литература.

На места изложението се характеризира с интерпретативен лаконизъм, обикновено във финала на подглавите. При издаването на текста като книга, може тези места леко да се пипнат.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Качествата на дисертацията, зад която стои бъдещ задълбочен изследовател на процесите в съвременната англоезична и българска литература, ми дават необходимите основания да гласувам „ЗА“ присъждане на Весела Ганева на образователната и научна степен „доктор“.

14.08. 2024 г.

Изготвил становището:

Проф. дфн Иван Станков